

Darko ANTOVIĆ

**MILOŠ MILOŠEVIĆ, POMORSKI TRGOVCI,
RATNICI I MECENE**

Studije o Boki Kotorskoj XV-XIX stoljeća, priredio Vlastimir Đokić,
EQUILIBRIUM, Beograd-CID, Podgorica, 2003, 634 strane

Miloš Milošević je istaknuti bokeljski naučni radnik - istoričar, arhivista i romanista i svestrani umjetnik - pjesnik i muzičar. Rođen je 1920. godine u Splitu, u kome je njegov otac bio na službi. Porijeklom je od oba roditelja iz Dobrote pored Kotora u Boki Kotorskoj, porodica Milošević i Radoničić. U Splitu je završio osnovnu školu i dva razreda klasične gimnazije, a dalje školovanje nastavio na Cetinju i u Subotici, opet zavisno od toga gdje je njegov otac bio na službi. Prava je studirao u Subotici i Padovi, gdje je i doktorirao. Završio je filozofski fakultet, romansku grupu, u Beogradu 1948. godine.

U svom životu imao je bogatu i raznovrsnu karijeru. Svoj radni vijek započeo je kao sudski pripravnik u Okružnom sudu u Kotoru. Pošto se uporedo sa školovanjem bavio muzikom, dalja zaposlenja su mu bila u raznim muzičkim ustanovama u Srbiji i Crnoj Gori: Radio Beograd, orkestar Vojvođanske opere u Novom Sadu, muzička škola u Kotoru. Po povratku u zavičaj 1953. godine prelazi u Istorijski arhiv u Kotoru u kome ostaje do penzionisanja 1985. godine. Specijalizaciju arhivistike je obavio u Parizu 1970. godine, a 1974. godine doktorirao je na filozofskom fakultetu u Zadru sa temom *Boka Kotorska za vrijeme mletačke vladavine (1420-1797)*. Za vrijeme službovanja u Istorijskom arhivu u Kotoru stekao je sva arhivistička zvanja, a 1978. godine zvanje naučni savjetnik i od tada do svog penzionisanja 1985, je i direktor Istorijskog arhiva Kotor.

Kao priznati naučni radnik, arhivista i teoretičar arhivistike, bio je, pored ostalog, predsjednik Društva arhivskih radnika Crne Gore, predsjednik Saveza društava arhivskih radnika Jugoslavije, član Arhivskog saveta Jugoslavije, predstavnik Jugoslavije na međunarodnim kongresima arhivista u Briselu, Madridu, Moskvi, Vašingtonu, a 1980. godine u Londonu je izabran za predsjednika Sekcije profesionalnih arhivskih društava MAS pri UNESCO-u. Kao istoričar, učesnik je u radu Naučnog vijeća Istorijskog instituta u Podgorici,

član Kotorske sekcije Društva historičara Crne Gore, Saveza organizacija za proučavanje i unapređenje pomorstva u Zadru, Naučnog društva za proučavanje medicine, veterine i farmacije. Kao muzički pisac, član je Predsjedništva Saveza organizacija kompozitora i muzičkih pisaca Jugoslavije. Godine 1991. izabran je za Admirala Bokeljske mornarice, organizacije koja baštini tradicije najstarije pomorske bratovštine na ovim područjima.

Miloš Milošević živi i radi u Dobroti pored Kotora.

Prvi članak Miloša Miloševića iz pomorske prošlosti Boke Kotorske objavljen je u "Istorijskim zapisima" br. 1, Cetinje, 1953. Objavljivanjem knjige *Pomorski trgovci, ratnici i mecene* 2003. godine, možemo reći da se obilježava 50 godina plodnog naučnog rada dr Miloša Miloševića, a ova knjiga na određeni način takođe predstavlja i sublimat njegovog poluvjekovnog rada i prisustva u naučnoj javnosti.

Knjiga Miloša Miloševića *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*: Studije o Boki Kotorskoj XV - XIX stoljeća jedna je od brojnih objavljenih knjiga i radova ovog autora o Boki Kotorskoj, njenoj pomorskoj privredi, književnoj i kulturnoj prošlosti. U ovoj knjizi je sačinjen izbor iz brojnih tema ka kojima je bio usmjeren njegov naučno-istraživački opus. Mogli bismo reći da je to pokušaj da se na jednom mjestu objedini i naučnoj javnosti predstavi dio svestranog opusa razasutog u brojnim publikacijama. Knjiga je sastavljena od 27 studija o pomorstvu, pomorskoj privredi, pomorskim porodicama, društvenom životu i kulturi uopšte, književnosti i likovnoj umjetnosti Boke Kotorske XV - XIX stoljeća koje su prethodno objavljene u "Pomorskom Zborniku", "Godišnjaku Pomorskog muzeja u Kotoru", "Istorijskim zapisima", "Boki" - Herceg-Novu, "Prilozima povijesti umjetnosti u Dalmaciji", "Arhivistu", kao i na naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu.

Knjiga je, u skladu sa ovako raznovrsnom tematskom orijentacijom dr Miloševića u toku cijelog njegovog naučnog rada, podijeljena na četiri cjeline - četiri bloka: *Pomorstvo - izvor života na kamenu, Oblici života, Stilovi i stvaraoči i Knjige i dokumenti*. Unutar svake cjeline nalazi se više naučnih studija i rasprava. Knjiga je obogaćena sa preko 80 ilustracija, a na kraju je data iscrpna biografija autora iz pera priređivača knjige Vlastimira Đokića (str. 579-583), njegova bibliografija sa 220 bibliografskih jedinica takođe urađena od strane priređivača knjige Vlastimira Đokića (str. 584-596) i indeks imena, predmeta i pojmova (str. 597-631).

Prva cjelina *Pomorstvo - izvor života na kamenu* (str.11-132) sadrži četiri priloga iz pomorske prošlosti Boke Kotorske.

Studija "Neki aspekti pomorske privrede Boke Kotorske u doba mletačke vladavine" (str.11-70) zaokružen je naučni rad koji direktnim uvidom u građu iz kotorskog arhiva, prati razvojne elemente pomorstva Boke kroz skoro četiri vijeka mletačke vladavine, razdvajajući i prateći tri etape: pripremo

doba tokom XV i XVI vijeka, zatim razdoblje XVII vijeka u kojem Perast stiže samostalnost i preuzima prvenstvo u pomorskoj trgovini i najzad, XVIII vijek kada uspon pomorske privrede zahvata i druga mjesta u Boki.

Drugi rad pod nazivom "Razvoj pomorske privrede u hercegnovskom kraju u prvoj polovini XVIII vijeka (str. 71-94) predstavlja specifičnosti u razvojnim etapama pomorstva područja Herceg-Novog. Uspon hercegnovskog pomorstva toga vremena zasnovan je prvenstveno na kapitalu doseljenika, prije svega hajduka naseljavanih na tom području usko vezano sa ranijim organizovanim hajdučkim akcijama i borbama oko istjerivanja Turaka iz Herceg-Novog 1687. godine, kao i sa širokim migracionim strujama koje su bile, prije svega, posljedica Morejskog rata. Među pomorcima navodi vrlo istaknute hajdučke ličnosti. Autor iznosi niz vrijednih podataka o djelovanju tamošnjih porodica i istaknutih pojedinaca kao i niz vrijednih podataka o pravcima plovidbe njihove pomorske trgovačke flote, vrstama brodova i strukturi prevoženih i izvoženih proizvoda.

"Profesionalno formiranje pomoraca u Boki Kotorskoj tokom XVII i XVIII stoljeća" (str. 95-108) osvjetljava slike o praktičnom životu na moru toga vremena. Najpotpunija arhivska građa o profesionalnom formiranju pomoraca, a i najbrojnije vijesti o praktičnim i teorijskim problemima života mornara vezane su za Perast, jer se on ističe i brojem pomoraca i brodova, kao i ekonomskom i ratničkom aktivnošću. Autor slika širi društveni i kulturni milje u kome se razvijala pomorska privreda Boke. Posebnu pažnju posvećuje dvijema ličnostima iz peraške pomorske prošlosti: pomorskom pedagogu kap. Marku Martinoviću i admiralu ruske carske flote Matiji Zmajeviću.

Dramatična pohara Perasta, tadašnjeg najbogatijeg pomorskog naselja u Boki 1624. godine, tema su rada "Pohara Perasta (1624) i organizacija sjevernoafričke piraterije" (str. 109-132). Na osnovu građe iz Državnog arhiva u Veneciji kao i izvještaja mletačkog dragomana iz 1625. godine objavljen 1937. godine u knjizi Alberta Sacerdotija, prikazuje djelovanje afričkih gusara, kao i posljedice te pohare odnosno ulogu Herceg-Novog tada jednog od značajnih turskih uporišta koji su ostvarivali saradnju sa piratima. Autor je objavio i narodnu pjesmu o ovom događaju sačuvanu u rukopisnoj zbirci pjesama Nikole Mazarovića u kojoj je sačuvano pamćenje na ovu poharu, na saradnju pirata sa novskim Turcima, kao i podaci o broju zarobljenih i njihovoj daljoj sudbini. Pjesma završava željom za osvetom piratima i istjerivanjem Turaka iz Herceg-Novoga.

Druga tematska cjelina *Oblici života* (str. 135-358) sadrži jedanaest priloga u kojima se obradjuje problematika iz privredne, crkvene, društvene, zdravstvene istorije Boke od XIII do XIX vijeka.

"Prilozi za istoriju zanata u Kotoru" (str. 135-158) tretiraju pitanje i razvoj kotorskih pomorskih i zanatskih bratovština sa svim svojim zanimljivim

specifičnostima ovog kraja bez obzira što potiču iz mletačkog uzora. Predstavljene su bratovštine obućara, kožara, krojača, pomoraca, njihov historijski razvoj, unutrašnje ustrojstvo i njihova uloga u društvenom i privrednom životu Kotora.

Rad "Bokeljska mornarica" (str.159-181) osvjetljava jednu od najstarijih kotorskih i bokeljskih bratovština pomoraca, njen statut iz 1463. godine, ustrojstvo, a posebno kolo Bokeljske mornarice, njegove rijetke i neobične figure. One u sebi nose drevnu simboliku koju autor posebno tumači sa skicom figura, tekstom pjesme koju je napisao Pavo Kamenarević krajem XIX vijeka i notama melodije na koju se kolo igra.

Jedna od najstarijih bratovština Kotora osnovana daleke 1350. godine je opisana u radu "Bratovština sv. Duha u Kotoru, i njeni članovi pomorci (XIV-XVI st.)" (str. 182-195). Iako religiozna ona je imala određenog značaja sa gledišta privredne i pomorske historije Boke, posebno ako vidimo koliki je broj članova sa navedenim zanimanjem pomorca.

Knjige kotorskih notara su bile izvanredan izvor za rad "Primjeri života porodice u Kotoru prve polovine XV stoljeća" (str.196-203) u kojima autor posebno oslikava položaj žene, kulturu svakodnevnice, materijalni status i standard kotorskih porodica u doba razvijenog srednjeg vijeka.

"Vojne organizacije u Boki kotorskoj za vrijeme mletačke vladavine" (str. 204-228) iznose u prvi plan vojni aspekt mletačke vladavine sa pregledom tvrđava od Herceg-Novog do Bara, njihovih vojnih posada, kao i mletačko djelovanje na odbrani svojih pozicija pred turskim osvajanjima.

Rad "Naselja, kultura stanovanja, društveni život i običaji Boke Kotor-ske za vrijeme mletačke vladavine" (str. 229-247) obrađuje tipove bokeljskih naselja, urbanističke specifičnosti, opisuje starinske enterijere istaknutih bokeljskih kuća, kulturni život, nošnje i gradsko odijevanje kao i strane uticaje, običaje u gradu i na selu, kao i reakcije mletačkih vlasti na zatečena događanja i mjere da se neka pretjerivanja ograniče.

"Zdravstvena kultura Boke Kotor-ske za vrijeme mletačke vladavine" (str. 248-261) tretira uticaj mletačke državne politike na organizaciju zdravstva i zdravstvene službe na području Boke sa ulogom magistrata za zdravstvo, zdravstvenih kolegija i lazareta. Tretira se pitanje statutarnih odredbi, organizovanje prvih bolnica, organizacija službe za vrijeme epidemija kuge, kao i pomeni i djelovanje ljekara, apotekara i nadriljekara.

U radu "Grbaljske bune XV stoljeća, od revolta protiv zemljoposjednika do predaje Turcima" (str. 262-290) autor osvjetljava događanja vezana za jasno formiranu seosku autonomiju Grblja, njeno unutrašnje ustrojstvo, njene privilegije, vlasničke odnose, sukobe sa kotorskom vlastelom i najzad podvr-gavanje turskoj vlasti krajem XV vijeka. Svakako uočava se da grbaljske bune spadaju među najznačajnije događaje u primorskim komunama XV vijeka sa

ukupnim trajanjem od preko četvrt vijeka. Izazivale su oštru klasnu polarizaciju stanovnika, krvave borbe i razaranja, vanjske borbe i represije, a dokumenta koje autor objavljuje otkrivaju tragove žive riječi i autentična shvatanja pobunjenih Grbljana.

Bokeljski kraj je u historiji zapamćen i kao često trusno područje. Rad "Zemljotresi u Kotoru i okolini kroz svjedočanstva arhiva" (str. 291-312) iznosi na svjetlo dana izvorna svjedočenja o zemljotresima iz 1563, 1608, 1612, 1667, 1711, 1746. godine. Ovdje se ukazuje na posljedice tih katastrofa za urbanistički razvoj i graditeljske promjene u gradu Kotoru sa posebno interesantnom temom vezanom za stradanje arhivske građe i razmišljanja u prošlim vremenima o varijantama bolje zaštite arhivalija.

Rad "Vicko Bujović" (str. 313-346) govori o peraškom kapetanu i ratniku Vicku Bujoviću (1660-1709) jednom od najistaknutijih peraških ličnosti svog doba koji je uglavnom pominjan samo kao sporedna ličnost u sudbinama poznatih savremenika. Na osnovu obimne arhivske građe autor otkriva Bujovićev životni put, zasluge za mletačke vlasti, razna junaštva, krupne trgovačke poduhvate i velike skandale, sukobe s drugim peraškim porodicama, i okolnosti njegovog ubistva sa posljedicama po nekoliko domaćih savremenika.

Spis pod naslovom "Ragionamenti sopra le usanze di Dobrota", rukopis nepoznatog autora iz 1833. godine je glavni izvor za rad "Ekonomski faktor u običajima Dobrote s početka XIX stoljeća" (str. 347-358). Ovdje se autor usmjerava na političke i privredne prilike u ovom poznatom i tada razvijenom bokeljskom pomorskom mjestu. Težište je na istraživanjima historijskih procesa u Dobroti koji utiču na početak opadanja i dobrotskog ali i bokeljskog pomorstva. On navodi mjesne običaje i kritiku tih običaja od strane nepoznatog autora kao i razmjere ozbiljnog ekonomskog tereta sprovođenja tih običaja što je jedan od bitnih faktora određivanja uslova u životu same Dobrote tog vremena.

Stilovi i stvaraoci (str. 361-461) naziv je treće cjeline. Ona sadrži šest radova iz kulturne prošlosti Boke Kotorske.

"Kotorska katedrala" (str. 361-384) veliko djelo romaničke arhitekture, romanička bazilika sv. Tripuna iz 1166. godine, promjene na njoj nastale tokom vjekova, zvonici, triem, apside, trifora, unutrašnjost, stupovi i pilastri, vrata, ciborij XIV vijeka i ostala plastika, kao i freske su tema ovog rada, najznačajnije katedralne crkve Kotora.

O srednjevjekovnom kotorskom zlatarstvu i istaknutim majstorima obrade plemenitih metala, poznatim širom Boke Kotorske, Dalmacije i šire, govori rad "Tragovi prve srebrne pale kotorske katedrale iz XIV stoljeća" (str. 388-397).

U selu Bogdašići iznad Tivta nalazi se sada katolička crkva sv. Petra sa dva rana, veoma dragocjena natpisa. To je tema rada "Sukcesija sakralnih obje-

kata na istoj građevini u Boki Kotorskoj - primjer Bogdašića” (str. 398-411). Autor uočava istorijski značajan i zanimljiv susret dvije hrišćanske konfesije (katoličke i pravoslavne) istog utemeljitelja, čiji su natpisi latinicom i ćirilicom ovdje sačuvani.

Rad “Neke stilske odlike baroka u Boki Kotorskoj” (str. 412-430) predstavlja pregledan osvrt na barokna obilježja i ostatke u Boki, predstavljene kroz arhitektonske primjere u Kotoru, Perastu i Dobroti, slikarski opus Tripa Kokolje, vajarstvo kroz rad mletačkog vajara Frančeska Kabjanke, melodramski opus mletačkog kanonika, porjeklom iz Budve, Krsta Ivanovića, kao i pjesničko djelovanje pjesnika Ivana Krušale, Andrije Zmajevića, Krsta Mazarovića i pjesničko i dramsko stvaralaštvo Ivana Antuna Nenadića.

Istraživanje izvora, prije svega kotorskih i peraških, povodom tristagođišnjice rođenja dovelo je do rada “Tripo Kokolja (Perast, 1661-1713)” (str. 431-454). Rad iznosi genezu slikarskih ostvarenja Tripa Kokolje na otočiću Gospa od Škrpjela kraj Perasta i uticaj spisa “Crkveni ljetopis” njegovog mecene barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića.

“Francesco Cabianca u Kotoru” (str. 455-471) je rad koji je zasnovan na iščitavanju i izučavanju izvornih dokumenata iz Istorijskog arhiva u Kotoru, i drugih Kotorskih arhiva, prije svega Biskupskog arhiva u Kotoru i otkriva nam veoma važne elemente značajne za shvatanje rada Kabjanke u Kotoru, ali i za shvatanje ukupne likovno-umjetničke baštine Kotora toga vremena.

Četvrta cjelina *Knjige i dokumenti* (str. 475-574) sadrži šest priloga posvećenih istoriji štamparstva, arhivistici i istoriografiji. Posebno se ističu pitanja ranog štamparstva, primjeri specifičnih bokeljskih arhiva na srebru, platnu i kamenu, pitanje inkunabula i postinkunabula, i u samoj završnici kao teoretičar arhivistike i mudri promatrač prilika u našoj istoriografiji i arheologiji navodi elemente budućnosti ovih naučnih grana.

Rad “Specifični arhivi Boke u srebru, platnu i kamenu” (str. 475-485) je jedan atipičan arhivistički rad. U njemu se autor osvrće na umjetnička i zanatska djela, zavjetne predmete, muzejske eksponate, epigrafske natpise i drugo, koji su često i jedini izvor za proučavanje istorijskih zbivanja. Ovdje je autor na praktičnim primjerima povezoao klasični pisani dokument na koži i papiru sa arhivskim podacima urezanim na srebrnim votivnim pločicama koje se čuvaju na Gospi od Škrpjela, ili upisanim u votivnim platnima i uklesanim na kamenu nadgrobnih ili javno postavljenih ploča, a prikazuju neki istorijski događaj. Rad predstavlja jedinstven stručni, ali i umjetnički pristup.

U sledećem radu “Inkunabule i postinkunabule biblioteke Kotorske biskupije” (str. 486-514) prateći sudbinu knjige koja neumitno prati sudbinu čovjeka, autor iznosi kataloški pregled i opis, nažalost, svega dvadesetak inkunabula sačuvanih poslije skoro petnaest vjekova života. Sačuvane su od izgleda najvećeg neprijatelja knjige u prošlosti - požara. Pod pojmom biblioteke Ko-

torske biskupije uzima u obzir ne samo biblioteku Biskupije, već i sve značajnije knjige crkava sa teritorije Kotorske biskupije uz Franjevačku biblioteku koja je sasvim autonomna.

Rad "Neki plodovi istraživanja starog štamparstva - povodom proslave petstogodišnjice, 1494-1994" (str. 515-528) u kratkim crtama tretira rezultate istraživanja un arhivima Kotora, Vatikana, Venecije i dr. posvećenih radu štampara sa naših područja: Andrije Paltašića, monaha Makarija, Božidara i Vicka Vukovića.

"O ujedinjenju Crne Gore i Boke Kotorske 1813/1814" (str. 529-539) je naučna studija o izdanju Istorijskog instituta Crne Gore i Državnog arhiva Crne Gore-Istorijskog arhiva Kotor (1998) zbirke dokumenata o dramatičnim završnim godinama francuske vladavine u Boki (1807-1814). Ovo je vrijeme kada su odlučujući međunarodni faktori trebali da pokrenu rješavanje pitanja podjele posjeda ugašene Mletačke Republike, a i posjeda poražene Napoleoneve Francuske. Sa arhivističkog stanovišta središnji rad zbirke je rad tzv. "Privremene vladavine Crne Gore i Boke Kotorske pod protektoratom Rusije, Austrije i Engleske". Značajna je analiza zaključaka Dobrotske skupštine i ugovora o ujedinjenju Crne Gore i Boke potpisan 29. oktobra 1813. godine.

Tipičan arhivistički rad je onaj pod naslovom "Naučnoobavještajna sredstva i naučna djelatnost arhiva" (str. 540-569). Ovdje autor tretira veoma osjetljivu i ozbiljnu temu: odnos struke i nauke, jer se u praksi pokazivalo da su neki teoretičari bili protiv svakog rada arhivista koji bi prevazilazio stručne potrebe same ustanove. U radu autor obrazlaže i pronalazi pravu mjeru u pomirenju potreba ustanove i širih i realnih potreba nauke. On to radi uklapajući i praktičnu i teoretsku stranu problema u odrednice svjetske arhivistike.

Zaključna studija "Perspektive razvoja istorijografije i arheologije" (str. 570-574) na sebi svojstven eseistički, slobodniji i duhovit način tretira podudarnosti između retrospektive i perspektive. Autor pokušava da potraži odgovore o mogućnostima i pravcima nauke u svjetlu dramatičnih trenutaka kod nas, ali i u svijetu, uz potrebe novih načina mišljenja i ponašanja kod mladih istraživača, sugerišući pisanje naučnih knjiga uz izbjegavanje "slatkaste montaže pobjednika".

Tokom protekle 2003. godine održane su četiri promocije ove knjige: u Beogradu, Kotoru, Herceg-Novom i u Zagrebu.

Prva promocija održana je 14. maja 2003. godine u Maloj sali Kolarčeve zadužbine u Beogradu. Ovo radi toga jer je iz Beograda gospodin Vlastimir Đokić, priređivač knjige i direktor izdavačke kuće "Equilibrium", koja je u saradnji sa izdavačkom kućom "CID" iz Podgorice izdala knjigu. Na ovoj promociji o knjizi su govorili gospoda Vladimir Brguljan, Vlastimir Đokić, Dušan I. Sindik, akademik Miroslav Pantić, dr Milka Čanak Medić, g-đa Olga B. Giler i sam autor.

Druga promocija održana je u Kotoru 14. maja 2003. u crkvi sv. Duha, koncertnoj dvorani muzičke škole u Kotoru. Na ovoj promociji u Kotoru govorili su g-din Vlastimir Đokić iz Beograda, i iz Kotora prof. dr Borislav Ivošević, dr Milenko M. Pasinović, prof. dr Rajko Vujičić, mr Vesna Vičević i autor.

Treća promocija je održana na Sajmu knjiga u Herceg-Novom u okviru manifestacije "Trg knjige" 28. jula 2003. godine na kojoj su govorili prof. dr Rajko Vujičić, dr Milenko M. Pasinović i sam autor.

Četvrta promocija ove knjige održana je u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu 24. septembra 2003. godine u okviru manifestacije "Tjedan Hrvata iz Crne Gore" (Zagreb, 22-28. septembra 2003.). Na promociji su o knjizi govorili akademik Tonko Marojević, dr Josip Đurović, prof. dr Stijepo Obad, dr Josip Kolanović kao i sam autor.

Pored značaja koji ima izlazak ove knjige povodom pedeset godina naučno-istraživačkog rada i objavljivanja, kao i prisustva u naučnoj i kulturnoj javnosti, opšti je zaključak da su istraživanja doktora Miloša Miloševića duboko utemeljena na arhivskim izvorima pri čemu je potrebno posebno istaći da kod njega u iznošenju činjenica na svjetlost dana sve ima svoju pravu vrijednost, i ništa se ne precjenjuje niti podcjenjuje. On je izabrao da bude posrednik između prošlosti i sadašnjosti, slikar kolektivne sudbine ljudi na obalama ovog malog zaliva, odnosno svega onoga što karakteriše Mediteran i Balkan, naš zajednički svijet kome pripadamo, a u stvari zajedničko i univerzalno sudbinama brojnih generacija. To bi bila u stvari prava ocjena rezultata njegovog pet decenijskog stvaralačkog napora. Knjiga Pomorski trgovci, ratnici i mecene: studije o Boki Kotorskoj XV do XIX stoljeća je veoma vrijedan izdavački poduhvat i nezaobilazan izvor, kako za naučne krugove, tako i za sve one čitaoce zainteresovane za prošlost Boke Kotorske.